Volume II (2016)

P. ÜLGEN, *Doğu-Batı Arasında Bilgi Transferi: Geç Ortaçağlar*. İstanbul 2016. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 495 sayfa (22 resim ile birlikte). ISBN: 9786053963981

Ceren Gül YALÇIN

*Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz 'açık erişimli' bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımı, eleştiri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımı, eleştiri ve çeviriler derginin web sitesinde (www.libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume II: Ocak-Aralık 2016) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni C. G. Yalçın, *Doğu-Batı Arasında Bilgi Transferi: Geç Ortaçağlar*. Yazar: P. Ülgen. *Libri* II (2016) 553-555. DOI: 10.20480/lbr.2016055

Geliş Tarihi: 12.12.2016 | Kabul Tarihi: 26.12.2016 | Elektronik Yayın Tarihi: 31.12.2016

URL: <http://dx.doi.org/10.20480/lbr.2016055>

Editörya Phaselis Project
www.phaselis.org

**P. ÜLGEN, *Doğu-Batı Arasında Bilgi Transferi: Geç Ortaçağlar*. İstanbul 2016.
Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 495 sayfa (22 resim ile birlikte).
ISBN: 9786053963981**

Ceren Gül YALÇIN*

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tarih Bölümünde 2010'dan bu yana doçentlik yapmakta olan Pınar Ülgen, Orta Çağ Tarihi üzerinde çalışmaktadır. Bu doğrultuda kaleme aldığı eserlerinden biri de *Doğu-Batı Arasında Bilgi Transferi: Geç Ortaçağlar*'dır. Eser karanlık olarak bilinen Orta Çağın aslında günümüz dünyasının temelini oluşturan gelişmelerin ve olguların pek çoğunun temellerinin atıldığı, insanlığın büyük sıçrayışlarda bulunduğu dönemlerden biri olduğunu ve tüm bunların dönemin iki kutbu olarak adlandırabileceğimiz Doğu ve Batı Dünyalarının karşılıklı ilişki ve etkileşimleri ile meydana geldiğini, bu etkileşimlerin hangi nitelik ve boyutlarda olduğunu ve bunların her iki taraf açısından sonuçlarını mukayeseli biçimde ele almaktadır. Çalışmada *Kısaltmalar* (8), *Önsöz* (9-12), *Giriş* (13-36), *Sonuç* (437-448), *Bibliyografya* (449-476) ve *Dizin* (477-495) kısımlarıyla birlikte dört bölümden oluşmakta ve ikinci ve üçüncü bölümler arasında açıklamalı görseller bulunmaktadır.

Giriş: Teknolojinin Tanımı, Gelişimi ve Tarihçesi (13-36) kısmında yazar, teknik ve teknoloji kavramlarının genel kapsamından bahseder. Yazara göre teknoloji ve tekniğin temeli insanın alet kullanmaya başlaması ile atılmıştır ve taş ile başlayan bu serüveni metalin kullanılmaya başlanması izlemiştir. Sonrasında önemi yadsınamayacak ölçüdeki ateş, tekerlek ve yazı insanın hayatına girmiştir. Bu eski dönemlerdeki teknoloji ise, bilim olmadan gerçekleşmiş olması bakımından günümüzden farklıdır. İnsanoğlunun hayatta kalabilmek için giriştiği uyum sağlama çabası doğaya üstün gelme halini almış, bu doğrultudaki ihtiyaçlar da uygarlığın gelişmesini sağlayacak buluş ve keşiflerin önünü açmıştır. Bir buluş yekdiğerinin temelini atacak bir başka ihtiyacı doğurmuştur. Bunlar her toplum ve yapıda farklı biçim ve zamanlarda meydana gelmiş olmakla birlikte her topluluk bir şekilde sürece ve ortak mirasa katkıda bulunmuştur. Yazar, Orta Çağın sonlarında meydana gelen değişikliklerin de ancak daha önceki çağlara dair böylesi verilerin anlaşılması ile kavranabileceğinden bahsetmektedir.

Geç Ortaçağlarda Avrupa'da ve Yakındoğu'da Enerji, Mekanik ve Askeri Alanlardaki Teknolojik Gelişmeler (37-150) adlı ilk bölümde Avrupa ve Doğu'da ortaya çıkan ve derin etkiler sağlayan çeşitli icatlar ele alınmıştır. Su gücünün öneminin idraki sonrasında, Doğu Akdeniz'de I. yüzyılda bulunmuş olan su değirmeninin her iki coğrafyada tanınması sürecini, un üretimiyle başlayan işlevinin zamanla pek çok alana genişlemesi izlemiştir. Bunu sulama kanalları ve akabinde baraj yapımı izlemiştir. Benzer şekilde yel değirmeni, gelgit değirmeni, vitesli değirmen, bıçkı değirmeni

* MA., Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya.
cerengulyalcin@gmail.com

gibi gelişmeler gerçekleşmiştir. Enerji alanındaki gelişmelerden başka su saati başta olmak üzere mekanik alanda da ilerleme kaydedilmiştir. Bu atılımların pek çoğunun temeli Doğu'da atılmış ve Yakınoğu aracılığıyla Avrupa'ya tanıtılmıştır. Yakınoğu'nun yetiştirdiği önemli isimlerden olan mühendis El-Cezeri'nin içecek servisi, hacim ölçümü, fiskiye, kilit mekanizmaları gibi alanlarda gerçekleştirdiği, günümüz robotlarının prototipleri sayılabilecek çalışmalarından örnekler detaylandırılmıştır. Savaş olgusunun teknolojik gelişmeye katkısından bahseden müellif askeri teknolojilerin ortaya çıkışı, iki toplumdaki yeri ve tasarrufu anlamında açıklamalarda bulunmuş; ortak kullanılan savaş aletleri, bunlar arasındaki farklılıklar, iki kültürün bu alana kazandırdıkları ve farklılık gösteren uygulamalarına değinmiştir. Örneğin kılıç, Karolenj Şövalyelerinde kabzası mücevher ve değerli madenlerle süslenmiş uzun bıçak biçiminde iken Arap kabilelerinde yaygınlıkla Fildiş kabzalı ve kavisli tercih edilmiştir. Grek ateşinin ve barutun tanınması bambaşka bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci bölüm *Geç Ortaçağlarda Avrupa'da ve Yakınoğu'da Yapı Teknolojisi ve Diğer Alanlardaki Teknolojik Gelişmeler* (151-274) adını taşımaktadır. Avrupa ve Yakınoğu, mimari teknoloji yönünden iki ayrı alt başlıkta karşılaştırılmıştır. Her dönemde olduğu gibi Orta Çağlarda da zaman, coğrafya ve kültürden bağımsız bir inşa anlayışından söz etmek imkân dâhilinde değildir. Taş malzemenin noksanlığı Yakınoğu'da sur yapımının kil, kerpiç ya da tuğla ile gerçekleştirilmesine neden olurken Avrupa'da taşlarla örülmüş şatolar ve surlar mevcut olagelmıştır. İki coğrafyanın ev, yerleşim, süsleme, inşa gelenekleri pek çok farklılığı bünyelerinde barındırmakla beraber etkileşim halinde olmanın kaçınılmaz sonucu olarak benzer noktalar da görülmektedir. Avrupa'da Romanesk mimari yerini Gotik akıma bırakırken İslam'ın nüfuz bölgesinde olan yerlerde İslami ve lokal unsurlar harmanlanarak parlak dış cepheli, çinili, desen yönünden zengin farklı bir mimari anlayış gelişmiştir. Tarım alanında ise her iki tarafta da öküzün yerine at kullanılmaya başlanmış, Avrupa üç tarla dönüşümü sisteminde ekime geçilmiş, pulluk sıçraması gerçekleştirilmiş, değirmenler tarımda yaygınlaşmıştır. Elde edilen ürünün miktarı ve kalitesinde artış görülmüştür. Bir başka önemli husus ise tekstildir. Bu alanda Doğu tartışmasız önde olsa da çıkırığın ve sonrasında tezgâhların evriminin Avrupa'da yarattığı etki son derece önemlidir. Keten ve pamuk daima pazardaki yerini korumuştur, sonradan dâhil olan ipek ve yün ise büyük değere sahip olmuştur. Çin'den ve Yakınoğu'dan öğrenilen teknikler neticesinde İtalyan ve Fransız ipeği, İngiliz yünü, Felemenk dokumaları başta İskenderiye kumaşları olmak üzere pek çok merkezle rekabet edebilecek seviyeye erişmiştir. Denizcilik alanında da pek çok atılım gerçekleştirilmiştir. Akdeniz'de önceleri Yakınoğu söz sahibiyken özellikle Haçlı seferleri dönemi ve ertesinde Avrupa, özellikle İtalyan -gemiciliği ivme kat ederek rakipsizleşmiştir. Denizciliğe paralel biçimde her iki tarafta da gelişme gösteren limanlar, adından söz ettirecek kentlerin oluşup büyümesinde rol almıştır. Metal işleme ve kimya alanlarında da çok büyük adımlar atılmıştır. Yakınoğu maden bakımından oldukça zengindir, petrol bilinmekte ve çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Avrupa da benzer zenginliklere sahip olmakla birlikte zengin demir yataklarının kullanımını askeri alan dışına da taşıyarak muazzam bir gelişme kaydetmiştir. Kimya alanında Müslümanlar dönemin otoritesi sayılabilecek kadar ileridedirler. Laboratuvarlar oluşturmuşlar, damıtma ve imbib gibi keşifler yapmışlardır. Sabun Arapların keşfidir ve Avrupa'ya onlardan geçmiştir. Yakınoğu kökenli cam imalatı ve işleyiciliği de Avrupa'da tanındıktan sonra Venediklilerce zirveye ulaştırılmıştır. Camın gelişmesine paralel olarak optik bilimi de gelişme göstermiştir. Pusula, müzik notaları ve satranç gibi buluşlar da yine Müslümanlara ait olup Avrupa'ya sonradan geçmiştir. Bir başka önemli gelişme Çinlilerden öğrenilen kâğıt yapımının ve baskı tekniklerinin Avrupa'ya aktarılmasıdır.

Geç Ortaçağlarda Teknolojinin Avrupa'da İlerlemesinin ve Yakındoğu'da Gerilemesinin Sebepleri (273-322) başlıklı üçüncü bölüm Haçlı Seferlerinin finansmanı neticesinde Avrupa ekonomisinin geçirdiği dönüşümü ele alarak başlar. Sefere destek vermek ya da bizzat katılmak için insanların pek çok varlıklarını satınca yoğun bir likit para akışı yaşanmıştır. Sefere katılan krallıklar dini motivasyonun da etkisiyle merkezi gücünü arttırmıştır. Seferlerin baştaki başarıları ekonomik getiri sağlamıştır. Sonraki yenilgiler ise başta kilise prestiji olmak üzere pek çok yerleşik yargıyı sorgulatmıştır. Bunun yanında yakından görülen Doğu'nun kültürel ve bilimsel yönden keşfedilmesi ve İspanya'daki İslam mirasının etkisi de Avrupa'nın yararına olmuştur. Haçlı seferleri döneminde Akdeniz'deki İslam gemiciliği de gerilemiştir. Bu durum da yine maddi anlamda Avrupa'nın kazancına olmuştur. Haçlı Seferlerinden başka bir yandan da Moğol istilaları ile meşgul olan Yakındoğu aynı zamanda iç çalkantılarla da boğuşmaktadır. Tüm bunlar hem ekonomik hem de siyasi istikrarsızlığa sebep olmuş, bu da bilimsel çalışmaların sekteye uğramasında etkili bir diğer sebep olmuştur. Batının tarımsal, ekonomik, endüstriyel, kültürel ve teknik anlamında gelişmeyi devam ettirecek yatkınlığına karşılık Yakındoğu'da bunun benzeri bir girişimci orta sınıfın yokluğu gelişmeye ket vuran bir başka durum olmuştur.

Dördüncü bölüm *Geç Ortaçağlarda Avrupa'da ve Yakındoğu'da Teknolojik Gelişmelerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Etkileri* (323-436) olarak adlandırılmaktadır. Bu bölümde Avrupa'da burjuvazinin doğuşu ve kentlerin yükselişine bağlı düşünsel ve ekonomik gelişmeler, madencilik ve endüstri alanındaki atılımlar, tarımsal ilerlemelerin sağladığı refah, ticaretin hacminin büyümesi gibi, toplumlar arası etkileşim ve aktarım, kâğıt ve matbaanın katkısı, inanç sisteminin toplum içerisindeki rolünün değişimi gibi olguların birbirini beslemesi ve topluma etkisi irdelenmektedir.

Sonuç (437-448) kısmında ise Avrupa ve Yakındoğu'nun Orta Çağlarda yaşadığı değişim ve dönüşümün kısaca özetlenmesinin ardından bunların arkasındaki, Orta Çağın karanlık olarak algılanmasının da en önemli sebeplerinden olan fikrî yapı tartışılmaktadır. İki tarafın etkileşimleri göz ardı edilmeksizin, Orta Çağın bilimsel çalışmalar yasaklanmamış olmakla birlikte bu alanlara ilginin de duyulmadığı bir dönem oluşu, Avrupa'nın merak duygusu, girişim ruhu ve maddi destek sağlayacak sınıfı var edebilmesine karşılık Yakındoğu'nun giderek bundan uzaklaşmış olduğu gerçeği belirtilmiştir.